

BENEY ZSUZSA

(1930–2006)

Mert egész életében az egyetlen titkot kereste, megadatott neki, hogy mindent titoknak lásson és titoknak láttasson. Néha azt gondolom, ez tette röntgen/tüdőgyógyász orvossá is: ahogy a fényköteggel átvilágította, a test edényében nem kevesebbet, mint a teremtest akarhatta újra és újra megpillantani – és egyszersmind akarhatta újra és újra nem megpillantani, mert mindenekelőtt épp abban hitt, hogy minél erősebb a fény, annál sűrűbb a sötétség, ami benne megjelenik, másképp és ugyanúgy: hogy minél láthatóbb az anyag, annál inkább eltűnik a megfoghatatlan csillogásban. Sokszor még az a gondolat is megérintett, hogy az ótestamentumi vagy a görög asszonyalakok megszállott szenvedélyével magára idézte azt az életet, a mindent elborító szerelmektől és a kiváltságos szellemi felfedésektől a borzalmas gyászokig, amelyben erről a titokról szólhatott. Mert költővé biztos, hogy ez tette, és még erősebben, költővé biztos, hogy ezért akart lenni, ezért lett, ezt fogalmazta örökké újra (vagyis tette végérvényesen megfoghatatlanná), utóbb aztán regényekben és tanulmányokban is: egész élete, minden tette és minden sora mintha egyetlen folyamatos ráolvasás lett volna, amellyel a Neki rendelt titkot akarta megidézni.

Vajon ott, ahova, miként az utóbbi években egyre biztosabban tudta, hogy immáron egész testével hamarosan el kell jutnia, és ahol, utolsó kötetének, amelyben félreérthetetlenül a költészettől is elbúcsúzott, a szavaival nincs „*se tűz, se éj*”, meglátta-e saját létének és nemlétének örökkévaló titkát? Egyszer megkérdeztem tőle, valóban hisz-e Istenben. Válaszul Martin Buber haszid mondatát idézte: „Maga nem tudja, hogy azt mondani: »hiszek« annyit jelent, hogy »szeretnék hinni.«” Lehet, hogy nincs az a titok, amelyet megszállottan keresett; de most, amikor többé nem ejtethet ki és nem írhat le szavakat, megértettem, hogy Ő volt a Titok – és mindnyájan, akik búcsúznak tőle, áldjuk a sorsot, hogy a közelébe kerülhettünk.

Pór Péter

LIGETI GYÖRGY

(1923–2006)

Mi születik, ha az alkotó meghal?

Talán könnyebb számba venni, mi tűnik el. Nem könnyebb. Nincs többé az olthatatlan kíváncsiság, a megismerés és a megértés eufóriája, a csillapíthatatlan közlési vágy. Nincs többé a mindent tudni akarás és ennek egyszerű következménye: a mindentudás. A szinte követhetetlen sebességű gondolkodás. És nem születnek többé új művek, amelyek újraértelmezhetnék, számunkra még nyilvánvalóbbá tennék a korábbiakat, vagy éppen új utakra *tévedve* új, idáig senki által nem ismert dimenziókkal, lehetőségekkel ismertetnének meg. Mindaz, amiről úgy hittük, mindig is volt, mindig is lesz, nincs többé. Nincs.

A hatvanas években idehaza egyáltalán nem játszották műveit, a hivatalos Magyarország még a külföldi előadások ellen is tiltakozott. Mégis, ebben az ismeretlenségben is biztos pont volt, ha másképp nem, annak a homályos érzésnek a révén, hogy *az nem lehet*, hogy a magyar zene eltűnjön a világ zenei tudatából, valahol messze kell lennie valakinek, aki ugyanúgy ismer és érez szavakat, hangokat, ahogyan idehaza bárki, és aki képes is mindezt a világ tudtára adni.

Elmenni vagy itt maradni. Megválaszolhatatlan kérdés? Egyáltalán nem az, a válasz roppant egyszerű: az életmű maga. Aki úgy gondolja, hogy az ARTIKULATION, az APPARITIONS, az ATMOSPHERES vagy akár csak néhány kamaraműve is megszülethetett volna az akkori Magyarországon, annak nemcsak a történelemről, hanem az alkotás természetéről sincs fogalma. Ne kerteljünk: ezeknek a műveknek nagy része ma sem születhetne meg itthon. A halálhíret követő zavarodottság, a meggyőződés nélküli, a személyes élményeket láthatóan nélkülöző reakciók árulkodóan mutatják, mennyire nélkülözi a magyar közönség a zenéje aktualitásával való hajdan elmaradt és soha többé nem pótolható találkozásokat. Hazája kétszer is kitagadta, és most is küzd a befogadásával. Mégis, Ligeti és Magyarország kapcsolata ugyanolyan, mint mindannyiunké: megváltoztathatatlan és megválthatatlan, küzdelmes és konfliktusokkal terhes, sorsszerű. Ahogy utolsó műve is: tisztelgés a költő előtt, aki azokban a sötét években a magyar *zene* egyik legnagyobb alkotója is volt.

2006. június 12-én meghal a XX. század talán legintelligensebb, legműveltebb komponistája, aki a tudást nem eszköznek és végképp nem argumentációnak használta, hanem igazi ihlető forrásnak, emiatt lett számára kifogyhatatlan és soha nem végleges. Alkata és jelentősége is emlékeztet a természettudományok budapesti „marslakóira”. A peremvidékről jött ember, aki mindent tud, ami a centrumban is tudható, de ezáltal még többet; tud valami mást is. Úgy lett ő is központi alakja a századnak, mint az orosz vagy a katalán.

Ám ugyanezen a napon megszületik az életmű: a befejezett és oszthatatlan, amihez immár semmit nem lehet hozzátenni, semmit nem lehet belőle elvenni, rajta megváltoztatni. Megszűnik az alkotó joga, hogy bármit átírhasson, átértékelhessen, megszűnik az előadó mentsége és lehetősége, hogy bármit kérdezzen, levelet írjon, de megszületik a közösség felelőssége, aki immár egyetlen és az időtlenségben az igazi örökös. Ez az önálló és szabad műértelmezések kora, a művek igazi élete. Az egész emberiség feladata, és – ha felnövünk hozzá – kitüntetetten a miénk is.

Ez az életmű sokak számára zavarbaejtő módon sokoldalú. Írt radikális, polgárpukkasztó(nak hitt) műveket és gyászmisét. Elektronikus zenét írt akkor, amikor még csak nagyon kevesen hittek ebben a technikában, és újraélesztett nagyromantikus zenei formákat, újradefiniálta a zongoramuzsika fogalmát. Sokan nehezményezték ezt a szerteágazó, a XX. században szinte kötelező monolitikus gondolkodással állandóan perlekedő magatartást, de a mai kor hatalmasra nőtt és széttöredezett tudása egyik előfutárát is tisztelheti benne, aki ugyanakkor a még minden ízében az oszthatatlan régi tudás birtokosa és letéteményese is volt.

Az idő Ligetije meghalt. Az örökkévalóság Ligetije megszületett. A két esemény között azonban ott egy döbbs pillanat...

Vidovszky László